

פתיחה לפרק "אלו הז הלוקיז"

"כי זקיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע. וזיה אם בן הכות הרשע והפילו השפט והבהו לפניו כדי רשעתו במספר. אך בעים יגנו לא יסיף פן יסיף להכתו על אלה מכה רבה ונקלה אחיד לעיניו. לא תחסם שור בדישו". (דברים כה, א – ד)

שעבר? יש גם מצוות לא תעשה שהתורה מחייבת את העבריין לעשות מעשה על מנת לתקן מה שעיוות ("שיש בה קום עשה", או "הניתק לעשה" בלשון חכמים), האם בכגון זה העבריין לוקה, או די לו שיעשה את מצוות העשה הבאה לתיקון?

צד אחר הצריך בירור בדיני המלקות הוא בעצם הענישה. בתורה ניתנה מכסה קצובה וברורה למלקות שאדם לוקה, אולם האם מלקים את העבריין בכל מקרה את כל מכסת המכות, גם אם הוא מת בתוך כך? ועוד, שמן הכתוב אנו למדים שאחת ממטרות עונש זה היא כדי לתת קלון לעבריין, ולפיכך יש לשאול: אם בתוך כדי המלקות הגיע לידי קלון בדרך אחרת, האם נפטר הוא מן העונש?

שאלות אלה, כמו גם בירור פרטים מעשיים: מי הוא המלקה, באיזו דרך מלקים, צריכות ביאור וקביעה. בירור שני הנושאים העיקרים הללו הוא עניינו של פרק זה, אם כי תוך כדי העיון מבררים גם את פרטי הדינים בעבירות שונות המוזכרות במשנה.

מן הכתוב בתורה אפשר ללמוד שיש מקרים בהם בית הדין מענישים את ה"רשע" בעונש מלקות. אולם מן הכתוב עצמו אין אנו יודעים מי הוא הנקרא "רשע" הראוי להלקותו. האם בכלל זה כל מי שעובר על כל אחת ממצוות התורה, או שחשוב זה הוא רק לגבי עבירות מסוימות בלבד, ומה הן עבירות מיוחדות אלה.

מסמיכות הכתוב בדיני עונש לענין "לא תחסום שור בדישו" (שאינו מן הענין, ולכאורה אינו קשור לא לפניו ולא לאחריו) למדו חכמים שעונש המלקות הוא בעבירה כגון "לא תחסום", כאשר עובר אדם על מצוות לא-תעשה המפורשת בתורה.

אולם עדיין נשאלות שאלות רבות הדורשות בירור: מה עושים כאשר אדם עובר עבירה שיש בה עונש נוסף (כגון שהוא חייב מיתה, כרת, או תשלומים) האם הוא נענש בשני עונשים או רק באחד מהם, ובאיזה מהם? וכיצא בזה, מה הדין כאשר אדם עושה מעשה אחד שיש בו כמה איסורים שונים, האם מלקים אותו על כל אחד מהם או רק פעם אחת? האם מי שחזור ועובר אותה עבירה עצמה לוקה כמספר הפעמים

מכה מועטת — כגון שאמדוהו לפחות רבה כו' — רשע דרבימא הכי איתא נסיפרי: אין לי אלא מכה מנין ארבעים, על כל אומד ואומד שאמדוהו בית דין מנין? תלמוד לומר לא יוסף מכל מקום. מכה רבה, אין לי אלא מכה אלא זמן שהכח מכות הרבה על האומד, מכות מועטות אפילו שמי מכות או אמת מנין לאסור להוסיף? תלמוד לומר "לא יוסף" — לא יוסף להכותו על אלה, על מנין האומד. שהוא מכה רבה — שנינו להכותו בעל כורחו, כן נראה לרבי. ונלשון אחר קיבל רבי. הכי גרסינן: מנין רבן אהרן האשה נרעי, אמר רבי יאמר נמי דרבי מאיר. רבי יהודה אומר האיש נרעי והאשה נמי. ומכאן אומרים אחד האיש ואחד האשה בין נרעי בין נמי. והתניא רבי יהודה אומר אחד האיש ואחד האשה נרעי. אמר רבי יאמר הא דקאמר רבי יהודה אחד האיש ואחד האשה נרעי הכי קאמר שניהן שני נרעי. דהיינו לאחד האשה נרעי פטורין, אבל נמי איכא פלוגמא. קלה — נתקלקל נרעי. דהיינו דקרא נקט "ונקלה" לטון זלוול. בין בראשונה בין בשניה — מן קודם שהכהו כלל, מן לאחר שהכהו והיינו ראשונה — הגנה ראשונה שנגמרה ידו להכות, אם נתקלקל באומד הגנה מתמת פחד או שנתקלקל בהגנה שניה, דהיינו לאחר שהכהו. פטורין אורה — ד"נקלה" קרינא ביה, דהא קלה. נפסקה הרצועה — אם נהגנה שניה נפסקה — פטורין אורו, דהא קלה באומד הכאה שהכהו. ואם קודם שהכהו נפסקה, כשהיטו ידו להכות — אין זו קלה. לכשילקה קלה — פירושו: לכשילקה יקלה, שאמדוהו שאם ילקוהו מדי יתקלקל נרעי — פוטריס ד"מן יוסף ונקלה" כתיב, דאין נותנין לו מכה שיקלה עליה מיד. עד שמעמי. אלא אמדוהו שלא יתקלקל על לאחר המלקות — מלקין אורו. קלה תחלה — קודם שקיבל שום הכאה — מלקין אורו אמרי קן.

משנה על אחת כמה וכמה
שתנתן לו נפשו — דמדה טובה מרובה ממדת פורענות אחד מממש מאות. דמדת פורענות כתיב (שמות כ) "פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים", ובמדה טובה כתיב (שם) "עושה חסד לאלפים" ומתרגמינן: לאלפין דרי, ארבעה דורות כנגד אלפים דורות היינו אחד מממש מאות. מיעוט "לאלפים" אינו פחות משמי אלפים, וכל שכן אם כפשוטו דמשמע אלפים עד סוף כל הדורות. דכתיב: "אחר כל העריות ונכרתו הנפשות העושות", הכי חייב כרת על הנכשל בזה ונתן חיים למועט וכל מעוט, דכתיב קודם העריות "ושמרתם את חוקי ואת משפטי וגו'."

תוספות

שניהם שוין — ומיהו אשה אף במים. **קלה** — כל הנתקלקל ברעי, איש ואשה, משהגביה הרצועה להלקותו בראשונה או בשניה — פטורין אותו ואין מכין אותו כלל. אבל נפסקה — דוקא כי נפסקה בשניה, שלקה אחת, ולא שנפסקה בראשון קודם שלקה כלל.

העושה מצוה אחת — על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו, שגדול שכר המצוות יותר מעונש העבירות. ר' שמעון אומר: ממקומו הוא למד כלומר, מאותו כתוב עצמו למדים דברים אלה, שנאמר בסוף דיני עריות שיש בהן כרת "ונכרתו הנפשות העושות" (ויקרא יח, טז), ואומר

ה' והקורא קורא וכו' תנו רבנן: הגדול שבדיני קורא, השני מונה, והשלישי אומר לחון: "הכהו"! בזמן שמכה מרובה מאריך הקורא בקריאה, בזמן שמכה מועטת — שתיגמר הקריאה יחד עם גמר המלקות. ושואלים: והא אנו תנן (והרי אנו שנינו) שחוזר לתחלת המקרא, משמע שאפשר לקרוא כמה פעמים! ומשיבים: מצוה לצמצם (לדייק) שיהיו המלקות נגמרות יחד עם הקריאה, ורק אי [אם] לא צמצם וקרא מהר יותר — חוזר לתחלת המקרא.

ומביאים עוד דבר שדרשו חכמים במנין המלקות. תנו רבנן [שנו חכמים]: נאמר "פן יוסיף להכותו על אלה מכה רבה" (דברים כה, ג), אין לי שאסור להוסיף אלא מכה רבה, מכה מועטת מניין? תלמוד לומר "לא יוסף" כלל. ושואלים: אם כן, מה תלמוד לומר "מכה רבה" — כוונתו: לימד על הראשונות שהן מכה רבה, ואותן ראוי להכותו בכל כוחו.

שנינו במשנה: נתקלקל בין ברעי בין במים — פטור, ר' יהודה אומר: האיש ברעי והאשה במים. ובענין זה תנו רבנן [שנו חכמים בכרייתא]: אחד האיש ואחד האשה, אם נתקלקלו ברעי דווקא הם נפטרים ולא במים, דברי ר' מאיר. ר' יהודה אומר: האיש ברעי, והאשה אפילו במים. וחכמים אומרים: אחד האיש ואחד האשה בין ברעי בין במים. ומתקשים כמה שהובא בשם ר' יהודה: והתנאי (והרי שנויה בכרייתא אחרת), ר' יהודה אומר: אחד האיש ואחד האשה ברעי, ומשמע שגם אשה ברעי דווקא ולא במים! אמר רב נחמן בר יצחק: אין זו סתירה, אלא כוונת כרייתא זו היא שלשיטת ר' יהודה שניהם שוין ברעי שבוה הם נפטרים, אבל יתירה אשה שנפטרת גם במים.

ובענין זה מביאים מה שאמר שמואל: כפתוהו להכותו, ורץ (ברח) מבית דין — פטור. מיתבי: קלה, בין בראשונה בין בשניה — פוטרינ אותו. נפסקה רצועה, בשניה — פוטרינ אותו, בראשונה — אין פוטרינ אותו; אמאי? להוי כרין! — התם רץ, הקא לא רץ. תנו רבנן: "אמדוהו לכשילקה קלה — פוטרינ אותו, לכשיצא מבית דין קלה — מלקין אותו. ולא עוד, אלא אפילו קלה בתחלה — מלקין אותו, שנאמר "והכהו וגו' ונקלה", ולא שלקה כבר בבית דין.

ז משנה "כל חייבי כריתות שלקו — נפטרו ידי פרייתם, שנאמר "ונקלה אחיד לעיניך" — כשילקה הרי הוא כפאחיד, דברי רבי חנניה בן גמליאל. ואמר רבי חנניה בן גמליאל: מזה אם העובר עבירה אחת נוטל נפשו עליה, העושה מצוה אחת — על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו. רבי שמעון אומר: מקומו הוא למד, שנאמר "ונכרתו הנפשות העושות" וגו', ואומר "ושמרתם את חוקי ואת משפטי וגו'."

ה' והקורא קורא וכו' תנו רבנן: הגדול שבדיני קורא, השני מונה, והשלישי אומר לחון: "הכהו"! בזמן שמכה מרובה מאריך הקורא בקריאה, בזמן שמכה מועטת — שתיגמר הקריאה יחד עם גמר המלקות. ושואלים: והא אנו תנן (והרי אנו שנינו) שחוזר לתחלת המקרא, משמע שאפשר לקרוא כמה פעמים! ומשיבים: מצוה לצמצם (לדייק) שיהיו המלקות נגמרות יחד עם הקריאה, ורק אי [אם] לא צמצם וקרא מהר יותר — חוזר לתחלת המקרא.

ומביאים עוד דבר שדרשו חכמים במנין המלקות. תנו רבנן [שנו חכמים]: נאמר "פן יוסיף להכותו על אלה מכה רבה" (דברים כה, ג), אין לי שאסור להוסיף אלא מכה רבה, מכה מועטת מניין? תלמוד לומר "לא יוסף" כלל. ושואלים: אם כן, מה תלמוד לומר "מכה רבה" — כוונתו: לימד על הראשונות שהן מכה רבה, ואותן ראוי להכותו בכל כוחו.

שנינו במשנה: נתקלקל בין ברעי בין במים — פטור, ר' יהודה אומר: האיש ברעי והאשה במים. ובענין זה תנו רבנן [שנו חכמים בכרייתא]: אחד האיש ואחד האשה, אם נתקלקלו ברעי דווקא הם נפטרים ולא במים, דברי ר' מאיר. ר' יהודה אומר: האיש ברעי, והאשה אפילו במים. וחכמים אומרים: אחד האיש ואחד האשה בין ברעי בין במים. ומתקשים כמה שהובא בשם ר' יהודה: והתנאי (והרי שנויה בכרייתא אחרת), ר' יהודה אומר: אחד האיש ואחד האשה ברעי, ומשמע שגם אשה ברעי דווקא ולא במים! אמר רב נחמן בר יצחק: אין זו סתירה, אלא כוונת כרייתא זו היא שלשיטת ר' יהודה שניהם שוין ברעי שבוה הם נפטרים, אבל יתירה אשה שנפטרת גם במים.

ובענין זה מביאים מה שאמר שמואל: כפתוהו להכותו, ורץ (ברח) מבית דין — פטור. מיתבי: קלה, בין בראשונה בין בשניה — פוטרינ אותו, בראשונה — אין פוטרינ אותו; אמאי? להוי כרין! — התם רץ, הקא לא רץ. תנו רבנן: "אמדוהו לכשילקה קלה — פוטרינ אותו, לכשיצא מבית דין קלה — מלקין אותו. ולא עוד, אלא אפילו קלה בתחלה — מלקין אותו, שנאמר "והכהו וגו' ונקלה", ולא שלקה כבר בבית דין.

ז משנה כל חייבי כריתות שלקו — נפטרו ידי כריתתם, שנאמר "ונקלה אחיד לעיניך" (שם) כוונתו: כשילקה הרי הוא כאחיד, שנמחל עונו, והריהו כאחיד — אדם כשר כמותו. אלו דברי ר' חנניה בן גמליאל. ואמר ר' חנניה בן גמליאל: מזה אם העובר עבירה אחת נוטל נפשו עליה, שהרי בעבירה אחת יכול שתיעקר נפשו מן העולם, שגדול שכר המצוות יותר מעונש העבירות. ר' שמעון אומר: ממקומו הוא למד כלומר, מאותו כתוב עצמו למדים דברים אלה, שנאמר בסוף דיני עריות שיש בהן כרת "ונכרתו הנפשות העושות" (ויקרא יח, טז), ואומר "ושמרתם את חוקי ואת משפטי וגו'."

מסורת הש"ס
ט. ביק לבב, כריתות יא, וראה תוספתא מכות פ"ה טו. ילקיש שם.
י. ספרי דברים כה, ג. ילקיש שם.
יא. תוספתא מכות פ"ה יד. וראה ספרי דברים שם.
יב. שביעות כח, א.
יג. (בשנינוס) תוספתא שם.
יד. מגילה זב, ספרי ומדרש תנאים דברים שם. וראה סנהדרין יא, במדבר פ"ה ד. תנחומא במדבר כג. תנחומא גזר במדבר כה. שוח"ט פט"ט. ילקיש תורה תקפט. שם תתקלו.

גדרות

בזמן שמכה בכתי"מ ועוד:
מכה. **וחכמים אומרים אחד בכתי"מ:** וחכמים אומרים שניהם שוין אחד. **מבית דין פטור בכתי"מ ועוד:** מבית דין פטור מאי טעמא משום ונקלה הא נקלה. **לכשילקה קלה פוטרינ אותו בכתי"מ וכן בב"ח:** לכשילקה יקלה מלקין אותו. **לכשיצא מבית דין קלה בכתי"מ וכן בב"ח:** לכשיצא מבית דין יקלה. **ולא שלקה כבר בכתי"מ ועוד:** ולא שנקלה כבר. **ידי כריתתו בירושלמי ועוד:** ידי כריתתו ובכתי"מ ובדפ"מ: מידי כריתתו. **כשילקה הרי הוא בירושלמי ובכתי"מ ועוד:** משלקה הרי הוא. **ואמר ר' חנניא במשניות ועוד:** אמר ר' חנניא. **נוטל נפשו עליה בירושלמי ובכתי"מ:** נפשו נטלת עליה ויש שגרסו: נפשו נטלת על ידו ויש: נפשו נטלת ממנו. **ממקומו הוא למד בכתי"מ:** במקומו הוא למד.

מקבל שכר מרובה. רש שפירש כי אף נוטל נפשו מובנו בענש המלקות, כפי שראינו לעיל שיש אפשרות שאדם ימות על ידיהו (תפא"י).

